

**Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu**

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy Vladimíra Sládečka, soudce zpravodaje Pavla Rychetského a soudce Davida Uhlíře mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků řízení ve věci ústavní stížnosti **B. B.**, zastoupeného JUDr. Vladimírem Vaňkem, advokátem, sídlem Karlovo nám. 559/28, Praha 2 – Nové Město, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 9. února 2016 č. j. 23 Cdo 4092/2015-116, rozsudku Vrchního soudu v Praze ze dne 2. června 2015 č. j. 1 Cmo 295/2014-96 a rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 19. srpna 2014 č. j. 52 Cm 47/2012-53, za účasti **Nejvyššího soudu, Vrchního soudu v Praze a Městského soudu v Praze** jako účastníků řízení a obchodní společnosti **HOCHTIEF CZ a.s.**, sídlem Plzeňská 3217/16, Praha 5 – Smíchov, zastoupené Mgr. Jiřím Skálou, advokátem, sídlem Voctářova 2449/5, Praha 8 – Palmovka, jako vedlejší účastnice řízení, takto:

I. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 9. února 2016 č. j. 23 Cdo 4092/2015-116, rozsudkem Vrchního soudu v Praze ze dne 2. června 2015 č. j. 1 Cmo 295/2014-96 a rozsudkem Městského soudu v Praze ze dne 19. srpna 2014 č. j. 52 Cm 47/2012-53 bylo porušeno základní právo stěžovatele na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 9. února 2016 č. j. 23 Cdo 4092/2015-116, rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 2. června 2015 č. j. 1 Cmo 295/2014-96 a rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 19. srpna 2014 č. j. 52 Cm 47/2012-53 se ruší.

O d ů v o d n ě n í:

I.

Vymezení věci

1. Ústavnímu soudu byla dne 24. 4. 2016 doručena ústavní stížnost, kterou se stěžovatel domáhal zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí z důvodu tvrzeného porušení jeho základního práva na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“) a čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě.

II.

Shrnutí řízení před obecnými soudy

2. Stěžovatel je podnikatelem v oboru stavebnictví. Má živnostenské oprávnění k provádění staveb, jejich změn a odstraňování. Jako subdodavatel se podílel na modernizaci části úseku železniční tratě spojující železniční stanice Praha – Libeň a Praha – Běchovice, v jejímž rámci na určeném místě pod touto tratí vybudoval podchod pro pěší a rampy, které k němu umožňují přístup.

3. Projekt modernizace, jehož investorem byla Správa železniční dopravní cesty, státní organizace, byl proveden sdružením pod vedením společnosti Skanska DS, a.s. jako generálním dodavatelem. Jeho subdodavatelem byla vedlejší účastnice, která pak některé práce realizovala prostřednictvím dalších subdodavatelů. Jedním z nich byl i stěžovatel. Mezi vedlejší účastníci jako objednatel a stěžovatelem jako zhotovitelem byla dne 12. 11. 2008 uzavřena smlouva o dílo, v níž se stěžovatel zavázal pouze k vybudování samostatných ramp na obou stranách kolejí do 31. 8. 2009. Z jejího obsahu dále vyplývá, že zhotovitel nebyl oprávněn provádět jakékoli práce nad rámec smlouvy bez souhlasu objednatele. Ke změně předmětu díla mohlo dojít pouze na základě písemného potvrzení příslušného změnového listu vedoucím projektu (zástupcem objednatele) a generálním projektantem. Písemně potvrzené změnové listy měly sloužit jako podklad pro uzavření dodatku k smlouvě, změny však měly být realizovány i v případě, že by k uzavření tohoto dodatku do dohodnutého termínu nedošlo. Sjednaná cena, jež činila částku 3 411 631,25 Kč bez DPH, byla cenou maximální a nepřekročitelnou. Zhotovitel a objednatel se jí zavázali změnit jen v případě změny rozsahu díla nebo změny způsobu jeho provádění.

4. Důvod, pro který stěžovatel vybudoval nejen rampy, ale také podchod, který je propojil do jediného technologického a funkčního celku, měl spočívat v pokynu uděleném zástupcem vedlejší účastnice, stavbyvedoucím Ing. Š. L. Tyto práce technologicky navazovaly na práce, které stěžovatel prováděl na základě smlouvy o dílo, a jejich neprovedení by znemožnilo ukončení realizace díla. Uvedený zástupce vedlejší účastnice v této souvislosti parafoval dodatek č. 1 k smlouvě o dílo, datovaný dnem 15. 6. 2009, na jehož základě mělo dojít k rozšíření díla i na uvedený podchod a k navýšení ceny díla na částku 7 088 805,83 Kč bez DPH. Dodatek však nakonec nebyl ze strany osob oprávněných jednat za vedlejší účastnici podepsán. Faktury stěžovatele vztahující se k pracím podle tohoto dodatku, vedlejší účastnice nejdříve převzala, avšak s ohledem na to, že nedošlo k jeho uzavření, nezaplátila a vrátila. Mezi účastníky proběhla v této souvislosti řada jednání, která ale nevedla k nalezení řešení. Stěžovatel se proto žalobou domáhal, aby mu vedlejší účastnice vydala bezdůvodné obohacení ve výši 3 010 443,20 Kč s příslušenstvím, které jí mělo vzniknout v důsledku vybudování podchodu nad rámec smlouvy o dílo.

5. Rozsudkem Městského soudu v Praze (dále jen „městský soud“) ze dne 19. 8. 2014 č. j. 52 Cm 47/2012-53 bylo řízení o žalobě částečně zastaveno, neboť stěžovatel vzal žalobu zpět v rozsahu části zákonných úroků z prodlení (výrok I.). Ve zbytku byla žaloba zamítnuta (výrok II.) a bylo rozhodnuto, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení. Uvedený rozsudek byl následně ve výrocích II. a III. potvrzen rozsudkem Vrchního soudu v Praze (dále jen „vrchní soud“) ze dne 2. 6. 2015 č. j. 1 Cmo 295/2014-96 (výrok I.), zatímco ve výroku I. zůstal nedotčen (výrok II.). Žádnému z účastníků nebylo přiznáno právo na náhradu nákladů odvolacího řízení (výrok III.).

6. Vrchní soud se ztotožnil se skutkovými zjištěními, které provedl městský soud, stejně jako s jeho právními závěry. Shledal, že dne 12. 11. 2008 byla mezi stěžovatelem i vedlejší účastnicí uzavřena smlouva o dílo podle § 536 zákona č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění účinném do 31. 12. 2013, (dále jen „obchodní zákoník“), ve které byl vymezen předmět díla i sjednána jeho cena. Ačkoli lze uznat, že zhotovení samostatných ramp na každé straně kolejíště bez spojovacího podchodu nedává příliš smysl, za situace, kdy byl takto vymezený předmět dostatečně určitý dle § 37 odst. 1 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění účinném do 31. 12. 2013 (dále jen „občanský zákoník“), a § 586 odst. 1 obchodního zákoníku, nutno respektovat autonomii vůle obou smluvních stran. Předmět smlouvy nelze považovat za neplatný pro rozpor s dobrými mravy podle § 3 odst. 1 občanského zákoníku a § 265 obchodního zákoníku.

7. Z provedeného dokazování vyplynulo, že smluvní strany spolu neuzavřely dodatek ke smlouvě o dílo. K její změně totiž nedošlo předpokládaným způsobem, tedy formou oboustranně podepsaného dodatku a písemně odsouhlaseného změnového listu. Za této situace byly použitelné právní závěry formulované v rozhodovací praxi Nejvyššího soudu, podle nichž dojde-li mezi účastníky k dohodě o kvalitativní či kvantitativní změně dohodnutého díla v jiné než písemně vymíněné formě, nemůže se zhotovitel domáhat po objednateli zaplacení ceny takto provedených tzv. víceprací ani cestou nároku na vydání bezdůvodného obohacení (například rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. 2. 2011 sp. zn. 23 Cdo 3891/2010 nebo rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 6. 2012 sp. zn. 23 Cdo 1095/2012; městský soud odkázal také na rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 6. 2007 sp. zn. 32 Odo 1043/2005). Takto uzavřená ústní smlouva by sice byla jen relativně neplatná, v dané věci se však vedlejší účastnice dovolávala neplatnosti po celou dobu řízení.

8. Uvedené hodnocení výstavby spojovacího podchodu jako tzv. víceprací by podle vrchního soudu neobstálo, jestliže by poskytované plnění nebylo spjato s plněním původním, tedy nebyla-li by u něj dána vzájemná souvislost obou plnění (například rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 7. 2012 sp. zn. 23 Cdo 3798/2009). V takovém případě by mezi stranami vznikla buď samostatná smlouva o dílo, nebo, nedošlo-li by k dohodě alespoň o jejich podstatných náležitostech, bylo by namíště vypořádat předmětný vztah z hlediska případného nároku na vydání bezdůvodného obohacení podle § 451 a násl. občanského zákoníku. Při posouzení souvislosti obou plnění je přitom rozhodné jediné věcné (materiální) hledisko, a nikoli způsob, jakým bylo toto plnění účastníky označeno, například ve vedeném stavebním deníku či ve vystavených fakturách. Vrchní soud měl za bezpečně prokazané, že mezi plněním poskytnutým stěžovatelem vedlejší účastnicí na základě smlouvy ze dne 12. 11. 2008 a následným prováděním je časová, místní i věcná souvislost. Dodatečné práce byly stěžovatelem prováděny nejpozději od počátku srpna 2008, tedy ještě v době provádění díla na základě uvedené smlouvy, u něhož byl termín dokončení stanoven do 31. 8. 2009. Souvislost věcná je pak dána tím, že dílo prováděné stěžovatelem podle uvedené smlouvy i „dodatečné následné práce“ byly realizovány v rámci shodné akce a na shodném místě. Následně prováděné práce návazně a organicky propojily samostatné rampy na obou stranách kolejíště, jež byly předmětem smlouvy, podchodem do jediného technologického a funkčního celku.

9. Podle vrchního soudu pro absenci smluvně vymíněné formy pro platnou změnu smlouvy nevzniklo stěžovateli právo na zaplacení ceny „dodatečných prací“ účtovaných vystavenými fakturami nad rámec ceny díla dohodnuté ve smlouvě o dílo ze dne 12. 11.

2008. Nárok na zaplacení žalobou uplatněné částky mu neměl vzniknout ani z žádného jiného právního důvodu. Neexistující závazek zároveň nemohl být později uznán podle § 323 odst. 1 obchodního zákoníku. Dále vrchní soud uvedl, že cena dohodnutá v smlouvě o dílo již byla vedlejší účastnicí uhrazena. Její závazek tak zanikl splněním podle § 324 odst. 1 obchodního zákoníku. Skutečnost, že s plněním poskytnutým stěžovatelem, vedlejší účastnice dále nakládala jako s vlastním ve prospěch svého smluvního partnera, generálního dodavatele společnosti Skanska DS, a.s., není pro právní posouzení věci podstatná.

10. Přestože byla vedlejší účastnice ve věci úspěšná, vrchní soud ani městský soud jí podle § 150 občanského soudního řádu nepřiznaly náhradu nákladů řízení. Důvody hodné zvláštního zřetele měly podle vrchního soudu spočívat v tom, že to byla výlučně vedlejší účastnice, reprezentovaná stavbyvedoucím Ing. Š. L., která stěžovatele k provádění dodatečných prací vybídla, a i přípravou a parafováním dodatku smlouvy v něm mohla vzbudit určité očekávání v řádný titul k jejich provedení.

11. Dovolání stěžovatele proti rozsudku vrchního soudu odmítl Nejvyšší soud usnesením ze dne 9. 2. 2016 č. j. 23 Cdo 4092/2015-116, neboť neshledal přípustnost dovolání podle § 237 občanského soudního řádu. V tomto ohledu poukázal na svou ustálenou rozhodovací praxi (kromě již zmíněných rozsudků sp. zn. 23 Cdo 3891/2010 a sp. zn. 23 Cdo 3798/2009 také rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 9. 2009 sp. zn. 32 Cdo 2592/2008), podle níž v případě tzv. víceprací provedených bez změny uzavřené smlouvy o dílo nevzniká bezdůvodné obohacení na straně objednatele, nýbrž se jedná o plnění z uzavřené smlouvy o dílo, pro jehož úhradu nebyly naplněny podmínky. Vzniklou situaci by bylo možné posuzovat jako bezdůvodné obohacení pouze tehdy, pokud by plnění nad rámec uzavřené smlouvy o dílo nebylo spjato s původním plněním, tedy pokud by mezi nimi nebyla vzájemná souvislost, přičemž v takovém případě by mohlo jít o plnění bez právního důvodu. Dovolací soud nicméně uzavřel, že vrchní soud správně posoudil souvislost mezi poskytnutým a původním plněním podle uzavřené smlouvy o dílo. Hodnotit tuto situaci jako bezdůvodné obohacení tak nepřicházelo v úvahu.

12. K námitce stěžovatele stran neplatnosti uzavřené smlouvy o dílo pro rozpor s dobrými mravy dovolací soud podotkl, že neuzavření písemného dodatku ke smlouvě není jednáním v rozporu s dobrými mravy. Bylo na stěžovateli jakožto profesionálovi, aby byl bdělý a neprováděl práce nad sjednaný rámec, jestliže nedošlo k uzavření dodatku v písemné formě, kterou si strany vyměnily při uzavření smlouvy o dílo ve všeobecných dodacích podmínkách.

III.

Argumentace stěžovatele

13. Stěžovatel má za to, že vedlejší účastnice se bez právního důvodu obohatila na jeho úkor tím, že si odměnu, která by mu jinak náležela při normálním běhu události, ponechala jako svůj zisk. Její jednání, jež spočívalo v neuzavření písemného dodatku ke smlouvě, mělo být v rozporu s dobrými mravy podle § 3 odst. 1 občanského zákoníku a § 265 obchodního zákoníku. Podle napadených rozhodnutí měl být stěžovatel jakožto profesionál bdělý a neprovádět práce nad sjednaný rámec, přičemž pokud tak učinil, nemá nárok na úhradu částky přesahující sjednanou cenu díla. Toto hodnocení ale podle jeho názoru neobstojí z hlediska právních závěrů obsažených v nálezu ze dne 12. 7. 2011 sp. zn. I. ÚS 1264/11 (N 130/62 SbNU 47). Ústavní soud v něm konstatoval porušení práva

na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny v tom, že obecné soudy nezajistily ochranu účastníka smluvního vztahu, kterému byl druhým účastníkem předložen dodatek k písemně uzavřené smlouvě o dílo. Dodatek sice nebyl písemně uzavřen, bylo však podle něho konáno. V nyní posuzované věci měla být ochrana poskytnuta stěžovateli proti zlovůli vedlejší účastnice, která si od stěžovatele nechala provést stavební práce, aniž by mu za ně zaplatila, a následně za tyto práce inkasovala peníze od generálního zhotovitele. Nárok stěžovatele na zaplacení částky 3 010 443,20 Kč s příslušenstvím je kryt ústavně zaručeným legitimním očekáváním uspokojení daného nároku.

14. K porušení práva na spravedlivý proces mělo dále dojít tím, že obecné soudy při rozhodování ve věci samé nevzaly v úvahu odpovědnost právnické osoby za jednání svých zaměstnanců podle § 420 občanského zákoníku. V souvislosti s rozhodováním o náhradě nákladů řízení za použití § 150 občanského soudního řádu přitom uznaly, že vedlejší účastnice, reprezentovaná stavbyvedoucím Ing. Š. L., vybídla stěžovatele k provádění dodatečných prací. Obecné soudy měly pochybit i tím, že zamítly návrh na provedení důkazu výsledkem uvedeného stavbyvedoucího a nepřihlédly k důkazům opodstatňujícím závěr o uznání dluhu. Za uznání dluhu vedlejší účastnicí podle § 323 odst. 1 obchodního zákoníku co do výše a právního důvodu považuje stěžovatel její dopis ze dne 27. 4. 2010, podepsaný výrobním ředitelem její divize Dopravní stavby, v němž tento vysvětluje důvody nepodepsání dodatku a navrhuje, aby byly provedené práce zaplacený stěžovateli z jiné akce, konkrétně z projektu „protipovodňová opatření Trója“ ve výši 2 504 218 Kč bez DPH. Stěžovatel tehdy takovýto postup odmítl s ohledem na jeho rozpor s dobrými mravy, jakož i nutnost převzetí záruky za případné vady jím nezhotoveného díla.

IV.

Řízení před Ústavním soudem

15. Ústavní soud si pro účely tohoto řízení vyžádal spis vedený u městského soudu pod sp. zn. 52 Cm 47/2012 a vyzval účastníky řízení a vedlejší účastnici řízení k vyjádření se k ústavní stížnosti.

16. Nejvyšší soud ve svém vyjádření ze dne 27. 1. 2017, vrchní soud ve svém vyjádření ze dne 5. 1. 2017 a městský soud ve svém vyjádření ze dne 1. 7. 2016 odkázaly na právní závěry obsažené v napadených rozhodnutích s tím, že ústavní stížnost považují za nedůvodnou.

17. Vedlejší účastnice se vyjádřila podáním ze dne 31. 1. 2017, v němž zdůraznila nezbytnost existence jasných smluvních pravidel, jež budou podnikateli působícími na stavebním trhu dodržována a zabrání případným nejasnostem ohledně plnění smlouvy. Za tímto účelem zpracovala smluvní dokumenty, včetně všeobecných dodacích podmínek, k nimž se obě strany vědomě a svobodně zavázaly. Podstatná jsou zejména ustanovení o tom, že cena díla je chápána jako maximální a nepřekročitelná a že zhotovitel není oprávněn provádět jakékoli práce nad rámec smlouvy, aniž by obdržel souhlas objednatele. Pravidlo, že pokud se dodavatel nedohodne na rozsahu, obsahu a ceně prací, nemůže požadovat jejich úhradu, je srozumitelné a v souladu se selským rozumem. Žádný odpovědný řemeslník nebo dodavatel by neměl začít provádět práce, pokud nemá jistotu o tom, že mu budou uhrazeny. Smluvní strany navíc toto pravidlo přímo inkorporovaly do smlouvy a zavázaly se podle něj postupovat.

18. Nález sp. zn. I. ÚS 1264/11, na který poukazuje stěžovatel, měl za účel zmírnit nepřiměřeně přísné následky, které by mělo za následek přísné uplatňování výše uvedeného pravidla. Tehdy šlo o případ, kdy bylo prokázáno, že obě strany dohodly změnu díla, a nebylo pochyb ani o rozsahu plnění. Smluvní strany pouze nepřevedly ústní dohodu do správné, tedy písemné formy. Nelze ovšem akceptovat stav, aby jakýkoli dodavatel deklaroval provedení dalších prací, navíc v nejasném rozsahu, a následně se domáhal jejich úhrady v ceně, kterou si sám „určil“. Tím by byla v rozporu s principem smluvní volnosti nemístně zvýhodněna jedna smluvní strana.

19. Závěrem vedlejší účastnice podotkla, že stěžovatel sám uvedl, že neměl jistotu, zda bude dodatek projednán. Sám měl navíc negativní zkušenost již s uzavíráním smlouvy o dílo. Přesto spoléhal na tvrzení osoby, u které měl naprostou jistotu o tom, že není oprávněna ke změně smlouvy o dílo, a v tomto stavu zcela záměrně setrval několik měsíců. Obecné soudy podle vedlejší účastnice správně zjistily skutečnosti podstatné pro rozhodnutí a své závěry řádně odůvodnily. V napadených rozhodnutích se vypořádaly s námitkou neplatnosti smlouvy o dílo i tvrzeným bezdůvodným obohacením. Ústavně zaručená základní práva stěžovatele proto nebyla porušena.

20. Uvedená vyjádření byla zaslána stěžovateli, který na ně reagoval podáním ze dne 20. 2. 2017. V něm setrval na své dosavadní argumentaci a zopakoval její hlavní části.

21. Dle § 44 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o Ústavním soudu“), rozhodl Ústavní soud ve věci bez konání ústního jednání, neboť od něj nebylo lze očekávat další objasnění věci.

V.

Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

22. Ústavní soud je příslušný k projednání návrhu. Ústavní stížnost je přípustná (stěžovatel neměl k dispozici jiné zákonné procesní prostředky k ochraně práva dle § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu), byla podána včas a osobou k tomu oprávněnou a splňuje i všechny zákonem stanovené náležitosti, včetně povinného zastoupení advokátem (§ 29 až 31 zákona o Ústavním soudu).

VI.

Vlastní posouzení

23. Poté, co se Ústavní soud seznámil s ústavní stížností, vyjádřeními účastníků a vedlejší účastnice řízení a obsahem příslušného spisu, zhodnotil, že ústavní stížnost je důvodná.

24. V řízení o ústavních stížnostech [čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“), § 72 a násl. zákona o Ústavním soudu] se Ústavní soud jako soudní orgán ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy) omezuje na posouzení, zda rozhodnutími orgánů veřejné moci nebo postupem předcházejícím jejich vydání nebyla porušena ústavně zaručená základní práva a svobody.

25. Podle stěžovatele došlo k porušení jeho základního práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny v podstatě tím, že obecné soudy svým právním posouzením poskytly ochranu jednání vedlejší účastnice, jež bylo v rozporu s dobrými mravy, respektive

zásadami poctivého obchodního styku. Stěžovatel vybudoval podchod spojující rampy, ačkoli se jako zhotovitel zavázal smlouvou o dílo ze dne 12. 11. 2008 pouze k výstavbě ramp. Posouzení výstavby podchodu toliko jako tzv. víceprací, za které stěžovatel nemá vůči vedlejší účastníci jako objednateli díla nárok na zaplacení částky přesahující uvedenou smlouvou sjednanou cenu za dílo, podle jeho názoru ovšem neobstojí. Právě vedlejší účastnice jej totiž měla vybídnout k pracím nad rámec předmětu smlouvy s tím, že posléze bude předmět díla rozšířen a jeho cena upravena na základě dodatku ke smlouvě, k čemuž nakonec nedošlo. Za této situace měl být stěžovateli přiznán alespoň nárok na vydání bezdůvodného obohacení.

26. Ústavní soud přezkoumal napadená rozhodnutí obecných soudů z hlediska ústavních záruk spravedlivého procesu, jejichž součástí jsou vedle požadavku náležitosti odůvodnění soudních rozhodnutí [nález ze dne 20. 6. 1995 sp. zn. III. ÚS 84/94 (N 34/3 SbNU 257), nález ze dne 11. 2. 2004 sp. zn. Pl. ÚS 1/03 (N 15/32 SbNU 131; 153/2004 Sb.)] také některé požadavky vztahující se ke skutkovým zjištěním a jejich právnímu hodnocení. Vlastní skutkové a na ně navazující právní závěry obecných soudů, jež jsou obsaženy v odůvodnění soudního rozhodnutí, nesmí být projevem libovůle, ani nesmí sloužit k sofistikovanému zdůvodnění zjevné nespravedlnosti [nález ze dne 11. 7. 1996 sp. zn. III. ÚS 127/96 (N 68/5 SbNU 519)]. Skutková zjištění musí být výsledkem takového hodnocení provedených důkazů, které je logicky správné a v souladu s jejich obsahem, jednotlivě i ve vzájemných souvislostech. Právní hodnocení se pak musí vztahovat k takto učiněným skutkovým zjištěním a nesmí být s nimi v rozporu. Případný rozpor mezi obecnými soudy provedenými důkazy a jejich skutkovými zjištěními nebo mezi jejich skutkovými zjištěními a právními závěry má za následek porušení základního práva účastníka řízení, jestliže jde o rozpor „extrémní“, který zpochybňuje výsledek soudního řízení [nález ze dne 3. 11. 1994 sp. zn. III. ÚS 150/93 (N 49/2 SbNU 87), nález sp. zn. III. ÚS 84/94].

27. Zásadám spravedlivého procesu by neodpovídaly výklad a použití tzv. podústavního práva, jež by nezohlednily správně (či vůbec) dopad některého ústavně zaručeného práva nebo svobody na posuzovanou věc [nález ze dne 21. 3. 2002 sp. zn. III. ÚS 256/01 (N 37/25 SbNU 287)], nebo by nerespektovaly jednoznačně znějící kogentní normu [nález ze dne 8. 7. 1999 sp. zn. III. ÚS 224/98 (N 98/15 SbNU 17)], nebo by zjevně a neodůvodněně vybočovaly ze standardů výkladu, který je v soudní praxi respektován, resp. který odpovídá všeobecně akceptovatelnému (doktrinálnímu) chápání dotčených právních institutů [nález ze dne 25. 9. 2007 sp. zn. Pl. ÚS 85/06 (N 148/46 SbNU 471)]. Rozhodnutí, jehož nosné důvody by byly výsledkem takto nesprávně provedeného výkladu, by z ústavněprávního hlediska nemohlo obstát.

28. V rovině tzv. podústavního práva byla pro posouzení žalobou uplatněného nároku stěžovatele rozhodující zejména ustanovení § 546 odst. 1 obchodního zákoníku a § 451 občanského zákoníku. Podle § 546 odst. 1 obchodního zákoníku je objednatel povinen zhotoviteli zaplatit cenu dohodnutou ve smlouvě nebo určenou způsobem stanoveným ve smlouvě. Není-li cena takto dohodnutá nebo určitelná a smlouva je přesto platná (§ 536 odst. 3), je objednatel povinen zaplatit cenu, která se obvykle platí za srovnatelné dílo v době uzavření smlouvy za obdobných obchodních podmínek. Ustanovení § 451 občanského zákoníku zase stanoví, že kdo se na úkor jiného bezdůvodně obohatí, musí obohacení vydat (odstavec 1). Bezdůvodným obohacením je majetkový prospěch získaný plněním bez právního důvodu, plněním z neplatného právního úkonu nebo plněním z

právního důvodu, který odpadl, jakož i majetkový prospěch získaný z nepoctivých zdrojů (odstavec 2).

29. Obecné soudy považovaly výstavbu podchodu za tzv. vícepráce, které sice – na rozdíl od výstavby ramp – nebyly sjednány ve smlouvě o dílo ze dne 12. 11. 2008, byly však s výstavbou ramp „natolik“ spjaty, že je bylo třeba považovat za plnění, k němuž došlo v souvislosti s plněním na základě smlouvy o dílo, a nikoli za plnění bez právního důvodu. Tento závěr byl založen na zjištěné časové, místní a věcné souvislosti obou plnění. I na výstavbu podchodu se tak podle obecných soudů vztahuje ujednání o ceně, jež je obsaženo ve smlouvě o dílo, protože se stěžovatel nemohl domáhat zaplacení částky tuto cenu přesahující.

30. Uvedené právní hodnocení bylo založeno na použití výkladu, jenž se v minulosti ustálil v rozhodovací praxi Nejvyššího soudu. Tento výklad se týkal otázky nároku zhotovitele díla na úhradu vyšší než smlouvou stanovené ceny za dílo podle § 546 odst. 1 obchodního zákoníku v případě provedení tzv. víceprací, tedy prací jdoucích nad rámec sjednaného díla. V tomto ohledu byl stěžejní právní názor vyslovený v rozsudku Nejvyššího soudu sp. zn. 32 Odo 1043/2005, v němž byl posuzován nárok zhotovitele rodinného domku na zaplacení tzv. víceprací, jež nebyly zahrnuty v projektové dokumentaci, a tím ani v ceně dohodnuté ve smlouvě o dílo. Šlo konkrétně o zbudování sanity a elektroinstalace a provedení drenáží podél domu.

31. Nejvyšší soud zaujal v uvedeném rozsudku právní názor, že objednatel není povinen zaplatit zhotoviteli jinou než ve smlouvě dohodnutou cenu díla (případně cenu určenou způsobem stanoveným ve smlouvě), nejde-li o snížení či zvýšení ceny díla za podmínek vymezených v § 549 obchodního zákoníku. Provede-li zhotovitel práce nad sjednaný rozsah díla a nejsou-li dány podmínky podle § 549 obchodního zákoníku pro vznik povinnosti objednatele zaplatit zhotoviteli cenu přiměřeně zvýšenou, nemůže zhotovitel hodnotu takových víceprací požadovat z titulu bezdůvodného obohacení, neboť v takovém případě se nenaplní žádná ze skutkových podstat bezdůvodného obohacení upravených v § 451 a 454 občanského zákoníku. V takovém případě již nejde o plnění bez právního důvodu, ale o plnění na základě smlouvy o dílo, u něhož nebyly splněny podmínky pro úhradu těchto prací.

32. Takto provedený výklad § 546 až 549 obchodního zákoníku a § 451 a 454 občanského zákoníku zaujal Nejvyšší soud i v dalších svých rozhodnutích. Pro případ, kdy bylo zhotoveno více, než bylo původně sjednáno, byl tento výklad upřesněn v rozsudku Nejvyššího soudu sp. zn. 23 Cdo 3798/2009. Ustanovení § 451 a násl. občanského zákoníku o bezdůvodném obohacení lze v takovémto případě použít jen pod podmínkou, že poskytnuté plnění nebylo spjato s původním plněním, tedy pokud nebyla dána vzájemná souvislost těchto plnění.

33. Uvedeným právním závěrům lze rozumět tak, že jestliže je zhotovitel smlouvou zavázán k zhotovení díla, pak po objednateli nelze požadovat, aby mimo rámec smluvně sjednaných či zákonem stanovených pravidel pro změnu ceny za dílo hradil jiná než sjednaná plnění, která byla ze strany zhotovitele provedena v rámci nebo v souvislosti se zhotovením díla. Tak tomu bude i v případě, že tato plnění budou mít za následek zhodnocení díla, neboť objednatel si takovéto zhodnocení nesjednal, ani o ně nemusel stát. I takováto plnění je nutno – s ohledem na jejich spjatost se sjednaným plněním – považovat za plnění na základě smlouvy o dílo, přičemž pokud by jejich následkem vznikl

na straně objednatele majetkový prospěch na úkor zhotovitele, případné nároky s ním spojené by musely být posouzeny z hlediska tohoto smluvního vztahu. Smlouva o dílo tak brání tomu, aby se zhotovitel mohl domáhat vydání takového majetkového prospěchu jako bezdůvodného obohacení podle § 451 občanského zákoníku.

34. Již bylo uvedeno výše, že stěžovatel zpochybňuje výsledek řízení o své žalobě jako nespravedlivý. K výstavbě podchodu jej totiž měla vybídnout vedlejší účastnice prostřednictvím svého zaměstnance, což potvrdily i obecné soudy při rozhodování o náhradě nákladů řízení. Stěžovatel v podstatě vytýká obecným soudům, že v napadených rozhodnutích nesprávně použily § 3 odst. 1 občanského zákoníku, jenž stanoví zákaz, aby výkon práv a povinností z občanskoprávních vztahů byl v rozporu s dobrými mravy, respektive § 265 obchodního zákoníku, podle něhož výkon práva, který je v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku, nepožívá právní ochrany. Jejich správné použití mělo vést buď k tomu, že by soud uznal platnost změny smlouvy o dílo ve smyslu rozšíření předmětu díla a změny jeho ceny, nebo že by uznal, že na výstavbu podchodu se smlouva o dílo vůbec nevztahuje. V prvním případě by tak stěžovatel mohl mít nárok na zaplacení zbylé ceny za dílo, v druhém zase na vydání bezdůvodného obohacení.

35. Úlohou Ústavního soudu není nahrazovat právní posouzení věci ze strany obecných soudů svou vlastní hodnotící úvahou, která by byla vedena toliko v rovině hodnocení výsledku jako spravedlivého či nespravedlivého. Zásady demokratického právního státu, jejichž respektování nutno vnímat jako imperativ ve vztahu k veškerému výkonu veřejné moci, zahrnují v obecné rovině také zákaz svévole či požadavek vyloučení zjevné nespravedlnosti. Je přitom povinností orgánů veřejné moci, aby tyto zásady reflektovaly v rámci své činnosti. Odpověď na otázku, zda napadená rozhodnutí ob stojí co do výsledku z hlediska zásad spravedlivého procesu, předpokládá především posouzení jednotlivých dílčích úvah, které vedly k zamítnutí žaloby. V jejich rámci musí být výklad tzv. podústavního práva, zde relevantních ustanovení někdejšího občanského zákoníku a obchodního zákoníku, v souladu s § 3 odst. 1 občanského zákoníku, respektive § 265 obchodního zákoníku. Právě logická posloupnost úvah zohledňující veškeré relevantní právní předpisy a založená na obecně akceptovaných metodách výkladu právních norem, by měla být dostatečnou zárukou, že na výsledek řízení nebude možné objektivně nahlížet jako na nespravedlivý.

36. Ústavní soud se v rámci hodnocení posloupnosti úvah, na nichž obecné soudy založily napadená rozhodnutí, zaměřil kromě jiného na použití výše shrnutých závěrů rozhodovací praxe Nejvyššího soudu. V tomto ohledu nijak nerozporuje závěr obecných soudů, že výstavba podchodu nebyla předmětem smlouvy o dílo ze dne 12. 11. 2008 a že mezi výstavbou podchodu a ramp byla časová, místní a věcná souvislost. Není pochyb o tom, že k vybudování podchodu došlo v době provádění výstavby ramp na obou stranách železniční tratě, a to na stejném místě, ani že v závěru tvořily rampy a podchod společně jeden technologický a funkční celek. Otázkou ale zůstává, zda jde z hlediska možnosti posouzení výstavby podchodu jako tzv. víceprací, jež byly provedeny na základě smlouvy o dílo, o souvislost dostatečnou.

37. V tomto ohledu nelze přehlédnout, že výstavba podchodu i výstavba ramp tvořily dvě dílčí plnění v rámci výstavby podchodu pro pěší pod železniční tratí. Mezi oběma plněními existuje již z tohoto důvodu věcná souvislost. Jak podchod, tak i jednotlivé rampy ovšem představují samostatné prostorově vymezené celky, přičemž práce

nezbytné k jejich výstavbě se překrývají jen částečně. Ani jedno z těchto plnění nelze zcela podřadit pod druhé plnění, ani jej nelze označit pouze za plnění sloužící realizaci druhého z nich. Lze jen dodat, že jako k relativně samostatným plněním k nim přistupovaly také smluvní strany. Předmětem smlouvy o dílo – bez ohledu na smysluplnost tohoto řešení – byla jen výstavba ramp, zatímco výstavba podchodu byla předmětem dalších jednání. Právě vedlejší účastnice přitom upřednostňovala rozdělení výstavby do dvou etap, z nichž každá měla být řešena samostatnou smlouvou o dílo, případně dodatkem k již existující smlouvě.

38. Použití závěrů ustálené rozhodovací praxe Nejvyššího soudu nesmí vést obecné soudy k tomu, že se ve svých úvahách omezí pouze na formální posouzení, zda došlo k plnění nad rámec sjednaného díla a zda mezi tímto plněním a smlouvou sjednaným dílem byla nějaká souvislost. Zákon nedefinuje pojem „vícepráce“, ani nespécifikuje „spjatost“, jež musí být dána mezi tzv. vícepracemi a plněním, k němuž se zhotovitel zavázal podle smlouvy. Jde o pojmy, s nimiž pracuje až rozhodovací praxe obecných soudů. Jejich smyslem je usnadnit účastníkům těchto právních vztahů zodpovězení otázky, zda určité plnění nad rámec sjednaného díla ještě lze posuzovat v rámci právního vztahu založeného smlouvou o dílo, nebo zda již jde o samostatné plnění, na jehož právní posouzení se tato smlouva nevztahuje. Určující je, zda toto plnění ještě lze z hlediska jeho účelu a povahy považovat za sloužící k zhotovení sjednaného díla.

39. Ústavní soud konstatuje, že obecné soudy posoudily vztah obou stěžovatelem provedených plnění bez náležitého zohlednění jejich souvislosti. Není vyloučeno, že výstavba ramp, která byla předmětem smlouvy o dílo ze dne 12. 11. 2008, vyžadovala i provedení prací, jež by částečně bylo nutné vykonat k výstavbě podchodu. Tyto nezbytné práce lze hodnotit jako plnění související s výstavbou ramp a v tomto ohledu na ně plně vztáhnout obecné právní závěry, které se ustálily v rozhodovací praxi Nejvyššího soudu. Jestliže však rozsah prací spojených s výstavbou podchodu, jež – jak nutno připomenout – byl vybudován s vědomím zástupce vedlejší účastnice, nejenže přesáhl tato nezbytná související plnění, ale fakticky vedl k zhotovení podchodu podle stavební dokumentace, tvořícího z hlediska celkového posouzení odlišné samostatné plnění, pak na něj nelze vztáhnout uvedenou smlouvu o dílo.

40. Nesprávný právní závěr obecných soudů, podle něhož se smlouva o dílo ze dne 12. 11. 2008, jejímž předmětem byla výstavba ramp, uplatní i ve vztahu k plnění stěžovatele spočívajícího ve výstavbě podchodu tyto rampy spojujícího, měl za následek rozpor mezi jejich právními závěry a skutkovými zjištěními, a to rozpor extrémní, který zpochybňuje výsledek řízení před obecnými soudy jako celek. Napadenými rozhodnutími bylo proto porušeno základní právo stěžovatele na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

41. Vzhledem k tomuto závěru se již Ústavní soud nezabýval dalšími námitkami stěžovatele. Obecné soudy se v rámci svého nového právního posouzení budou muset vypořádat s otázkou, zda plnění stěžovatele nemělo jiný smluvní základ, případně zda jím mohlo vzniknout na straně vedlejší účastnice bezdůvodné obohacení, čímž se otevírá prostor k tomu, aby městský soud opětovně zvážil jednotlivé důkazní návrhy účastníků řízení. Předčasnými jsou v tuto chvíli i námitky stěžovatele, podle nichž napadená rozhodnutí poskytla ochranu stavu, jež je v rozporu s dobrými mravy. Bude na obecných soudech, aby v rámci rozhodování o žalobě stěžovatele posoudily jednání obou

smluvních stran rovněž z hlediska dobrých mravů, respektive zásad poctivého obchodního styku, a své závěry zohlednily v rámci celkového posouzení věci.

VII.
Závěr

42. Z těchto důvodů Ústavní soud podle § 82 odst. 1 a odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu vyhověl ústavní stížnosti stěžovatele (výrok I.) a podle § 82 odst. 3 písm. a) téhož zákona zrušil napadená rozhodnutí (výrok II.). V pokračujícím řízení budou obecné soudy vázány názorem Ústavního soudu, podle něhož za zjištěného skutkového stavu neobstojí právní závěr, že plnění stěžovatele spočívající ve výstavbě podchodu mělo být posouzeno jako plnění na základě smlouvy o dílo ze dne 12. 11. 2008. Ústavní soud tímto nijak nepředjímá, zda tomuto plnění lze přiznat jiný smluvní základ, nebo zda jím mohlo vzniknout na straně vedlejšího účastníka bezdůvodné obohacení, ani se nijak nevyjadřuje k tomu, zda žaloba stěžovatele je nebo není zcela nebo částečně důvodná.

Poučení: Proti nálezu Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 8. listopadu 2018

Vladimír Sládeček
předseda senátu